

Сергій ЗДІОРУК,
провідний науковий співробітник
відділу гуманітарної політики
Національного інституту стратегічних досліджень,
кандидат філософських наук, доцент,
заслужений діяч науки і техніки України

РОСІЙСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА ЯК МЕХАНІЗМ ДЕСТРУКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто проблеми, які створює вплив церковно-політичного істеблішменту Російської православної церкви (далі – РПЦ) на українське суспільство засобами гібридної війни Росії проти України. Висвітлено загрози національній безпеці України, що їх, дискредитуючи українську державну владу та власне Українську державу, несе РПЦ й зокрема УПЦ (МП) – інструмент експансії «русского міра» в українському гуманітарному й політичному просторах, детонатор напруги в суспільстві, генератор сепаратистських настроїв, міжконфесійної та міжцерковної ворожнечі.

Ключові слова: Російська православна церква, національні інтереси України, агресія Росії, гібридна війна, Московський патріархат, міжнародні релігійні відносини.

Російська православна церква та її філія (так звана Українська православна церква Московського патріархату) проводять цілеспрямовану й системну політику щодо деструкції автокефального статусу Православної церкви України, а отже, і політики національної єдності в Україні. Апогеєм антиукраїнської діяльності й ворожої налаштованості щодо українського суспільства та держави став синод УПЦ (МП) 3 квітня 2019 року. На ньому архієреї цієї промосковської релігійної структури заявили, що:

– ідея подолання церковного розколу в Україні шляхом надання Томосу про автокефалію неканонічним церковним угрупованням виявилася помилковою;

– безпосередніми наслідками Томосу стали насилля, дискримінація та порушення прав вірян Української православної церкви;

– державна влада не має втручатись у церковні справи й мусить скасувати вимоги Закону України № 2673-VIII від 17.01.2019 щодо перейменування Української православної церкви як антиконституційні;

– дії Константинопольського патріархату в Україні нанесли велику шкоду українському православ'ю, а також стали загрозою для всеправославної єдності;

– патріарх Варфоломій має визнати свою помилку та працювати над її виправленням (зокрема через відкликання Томосу) [1].

Як висновок, зазначена релігійна філія Росії вже вкотре категорично підтвердила, що в найближчій перспективі РПЦ та УПЦ (МП) за підтримки Кремля та проросійських політичних сил докладатимуть максимум зусиль із метою змаргіналізувати автокефальний статус ПЦУ та не допустити її всеправославною визнання. Задля цього використовуватиметься широкий спектр засобів: провокування міжцерковних протистоянь, пропаганда ідеологем «руського міра», формування фейкової медійної картинки для міжнародної громадськості, «робота на переконання» з помісними православними церквами, паплюження іміджу Української держави та влади в очах міжнародної спільноти тощо.

МП завжди активно прислужував владним структурам Росії, а в новітню добу його зусилля максимально зосередилися на «захисті інтересів росіян і співвітчизників за кордоном». Своєрідне кредо такої парадигми висловив колишній Міністр закордонних справ РФ І. Іванов: «[...] збирання “руського міра” є спільною справою Російської держави та Російської православної Церкви» [2].

У контексті політики Росії щодо України це стало прямою директивою використати потужний інструмент Московського патріархату для утримання України в межах свого впливу, адже так звана Українська православна церква юридично й організаційно – структурна частина саме Московського патріархату.

Після конституювання Православної церкви України та надання їй автокефального статусу посилюється вал московських інспірацій із такими основними ідеологічно брехливими твердженнями московської патріархії:

а) створення Православної церкви України – це крок до утвердження державної Церкви;

б) Православна церква України не має «канонічності» й тому «розколює» православ'я України та веде його до унії з Римом.

Ці московські дії мають на меті знівельовати епохальне значення факту проголошення автокефалії українського православ'я; вони – складник гібридної війни Росії проти України та значно гальмують консолідування українського суспільства.

У контексті російської військової агресії в риторичі Московського патріархату підсилюються акценти на існуванні «потенційного ворога», який прагне відсепарувати українські землі від «східноправославної цивілізації». Реагуючи на нібито зазіхання цих «ворогів» на «цілісність історичного простору Святої Русі», РПЦ підтримує вторгнення Росії на територію України. *«Миротворча місія Росії в Україні, – наголошує голова синодального відділу взаємин Церкви із суспільством протоієрей Всеволод Чаплін, – повинна гарантувати їй жителям право на самобутність і тісні відносини з іншими народами історичної Русі. [...] Будемо сподіватися й на те, що місія російських воїнів із захисту свободи й самобутності цих людей і самого їхнього життя не зустрінє запеклого опору, який призведе до великомасштабних зіткнень»* [3].

Отже, діяльність Московського патріархату, попри його голослівні заяви про свою аполітичність, навпаки засвідчує солідарність Російської церкви з авторитарним режимом В. Путіна.

Протягом останніх років участь РПЦ у гібридній війні Росії проти України очевидна як ніколи. *Московський патріархат визнав правомірність анексії Криму, окупації частини українських територій на Донеччині та Луганщині, поширює пропагандистські наклепи як проти Революції гідності та її учасників, так і проти сформованої внаслідок цієї Революції нової української влади.*

У зоні АТО/ООС УПЦ (МП) відкрито підтримала терористів, а частина священства, зокрема й єпископат, навіть зухвало засудила допомогу своїх одновірців Збройним силам України. Крім того, духовенство Московського патріархату системно співпрацює з окупантами на непідконтрольних Україні територіях. Ієрархи та священники УПЦ (МП) уже призвичаїлися освячувати підрозділи російських військ і ракетні комплекси в Криму, надавати благословення екстремістам і терористам, переховувати бойовиків і зброю у своїх храмах та інших церковних будівлях, брати участь у провокаційних акціях і диверсіях, у відзначенні російських національних свят і ювілейних імперських дат. Ба більше, *одне з бандитських військових формувань на Донбасі називає себе «Російською православною армією», що свідчить про безпосередню єдність терористів із РПЦ та її статутною структурою в Україні – УПЦ (МП).*

Керівництво УПЦ (МП) жорстко дотримується парадигми «руського міра». Для нього «духовна єдність братніх українського й російського народів» – доконаний факт. Саме тому збройну агресію російської держави на Донеччині, Луганщині та в Криму церковні ієрархи УПЦ (МП) називають «братовбивчим протистоянням», «громадянським конфліктом», «розбратом і ворожнечею», «зіткненням інтересів Заходу та Сходу», чим завгодно, але не агресією Росії, окупацією чи гібридною війною проти

українського народу. Наприклад, на п'ятому році відкритої війни Росії проти України намісник Києво-Печерської лаври заявив: «Крим ніколи не був українським» [4].

Характерно, що поруч із лояльним ставленням до всього проросійського священницький клір УПЦ (МП) водночас демонструє неповагу до національних українських символів, української державності, української героїки та минулого.

Ще один важливий момент. УПЦ (МП) разом з усією РПЦ виступає як потужний детонатор напруги в українському суспільстві. За безпосередньої участі функціонерів цих релігійних структур створено кілька ліній протистояння.

По-перше, ігноруючи принципи християнського співжиття, низка священників УПЦ (МП) відмовляється виконувати церковні обрядові дієства (відспівування, поминання, поховання) для українських громадян-патріотів, передусім на Сході України та в Криму. Водночас вони роблять це свідомо й демонстративно, щоби розпалити обурення в однієї частини населення та скерувати його на іншу.

По-друге, УПЦ (МП) генерує сепаратистські настрої. Наприклад, настоятель кафедрального собору УПЦ (МП) в м. Ужгород, протоієрей Дмитро Сидор заявляє: «Самим російським людям треба усвідомити: є східнослов'янська, загальноросійська цивілізація. Вона починається з нас, з Закарпаття, і тягнеться до Аляски» [5]! Такі висловлювання, очевидно, спрямовані на підривання територіальної цілісності та суверенітету Української держави.

По-третє, УПЦ (МП) докладає зусиль, аби підтримувати перманентний конфлікт у православному середовищі України. Усе це свідчить про прагнення промосковських церковно-політичних сил не допустити зміцнення Помісної православної церкви України.

Представники УПЦ (МП) і РПЦ регулярно проводять інформаційно-маніпулятивні кампанії для дискредитації Української держави. Для них «в українському православ'ї існує одна «істинно канонічна церква» – УПЦ (МП), яка нібито зазнає «гонінь і переслідувань із боку розкольників». Такі лукаві облуди йдуть і від керманіча РПЦ Кирила. Зокрема, він неправдиво стверджує, що «миротворчий потенціал» в Україні має лише УПЦ (МП), а «греко-католики і розкольники займають однобічну позицію, підливають масла у вогонь, збуджують негативні почуття, нацьковують одних на інших» [6].

Досить часто промосковська церква використовує у своїх інтересах авторитет представницьких міжнародних організацій, ґрунтуючи свої звернення на вигаданих фактах. Приміром, у лютому 2015 року голова відділу зовнішніх церковних зв'язків УПЦ (МП) митрополит Луганський і Алчев-

ський Митрофан надіслав листи Генеральному секретареві Ради Європи, комісарові Ради Європи з прав людини та голові Європейської комісії з протидії расизму й нетолерантності, у яких повідомив про «*факти порушень прав віруючих та релігійних громад Української Православної Церкви*» [7]. Церковний архієрей без будь-якого докору сумління говорить про нібито численні випадки нападів, силових захоплень, підпалів храмів УПЦ (МП), дискримінаційні рішення місцевих органів влади щодо громад УПЦ (МП). *Водночас він сам брав участь у призначеннях посадовців: зокрема й бандита Плотницького для терористичної організації «ЛНР»* [8].

У листопаді 2017 року голова представництва УПЦ (МП) при міжнародних організаціях єпископ Віктор Баришівський мав зустріч із Верховним комісаром із прав людини Ради Європи Нільсом Мужнієксом. У розмові з ним церковний функціонер висловив думку, що всі законопроекти, які стосуються свободи совісті й перебувають на розгляданні Верховної Ради України, «носять відверто дискримінаційний характер проти УПЦ (МП)». Такі наклепи функціонерів УПЦ (МП) та РПЦ на українську владу трапляються й донині, а тому *дестабілізують суспільно-політичну ситуацію, псують імідж української влади та держави, гальмують процес проведення реформ і подальшого розбудовування демократії в Україні*.

Нарешті, Кремль експлуатує релігійну тематику в контексті наступу на українську історію. Це не сучасна технологія. Вона має давні витoki. Як зазначають українські дослідники, виданий 1674 року в Києво-Печерському монастирі «Синопис Київський...» уже тоді містив чимало промосковських нісенітниць, серед яких і думка про те, що Київ був першою столицею московських царів [9].

Приватизація української історії потрібна Москві для легітимізації своїх претензій на спадок Києва й усїєї Русі та виправдання своєї агресії до України. У цьому напрямі Росія діє як завше нахабно. Ще 31 липня 2013 року голова РФ видав указ про створення спеціальної робочої групи з проведення заходів, присвячених тисячоліттю (2015 р.) упокоєння рівноапостольного князя Володимира. На думку російських політиків, із постанню фундатора Давньоруської держави безпосередньо пов'язане становлення «російської культури, релігії, державності, єдиного російського народу». А в посланні Президента РФ до Федеральних зборів щодо Криму саме в рік початку війни Росії проти України було заявлено таке: *«Сама територія стратегічно важлива, тому що саме тут розташоване духовне джерело формування багатолікої, але монолітної російської нації та централізованої Російської держави [...] Саме тут, у Криму, в старовинному Херсонесі [...] охрестився князь Володимир, а потім хрестив усю Русь [...] Саме на цьому духовному ґрунті наші предки вперше й назавжди усвідомили себе єдиним народом. І саме це дає нам підстави казати,*

що для Росії Крим, давній Корсунь, Херсонес, Севастополь мають величезне цивілізаційне й сакральне значення» [10]. Характерними є також повідомлення генерального директора Національного заповідника «Софія Київська» Нелі Куковальської про те, що впродовж 2016–2017 років росіяни неодноразово пробували викупити рештки Ярослава Мудрого (які нині перебувають у храмі Святої Трійці м. Бруклін, США).

Як бачимо, чимало загроз національній єдності України Москва продукує саме на релігійному ґрунті. Маючи важелі впливу на Московський патріархат, а тому й на його складник – УПЦ (МП), Кремль потужно використовує релігійні чинники у своїй політиці проти українського народу – від привласнення національного минулого українців до збурення суспільних настроїв і дестабілізуванню політичної ситуації в нашій країні.

Показовими, зокрема, є провокативні конфлікти, що ними прагнуть загальмувати процес інституційної розбудови Православної церкви України. Ситуацію ускладнює те, що зіткнення заохочують ієрархи УПЦ (МП), і це може призвести до серйозної дестабілізації внутрішнього політичного життя нашої країни. Сумним наслідком спроб реваншу імперських антиукраїнських сил стало проміжне рішення Окружного адміністративного суду Києва в справі про перейменування Київської митрополії УПЦ (МП) [11].

Незважаючи на реваншистські потуги деяких антиукраїнських політичних сил і структур Московського патріархату під час виборів Президента України 2019 року, активна позиція українського православ'я після отримання «Патріаршого й Синодального Томосу надання автокефального церковного устрою Православної церкви України» вже приносить позитивні результати на ниві консолідування української нації та співпраці з партнерами й союзниками нашої держави. Наприклад, 16 квітня 2019 року предстоятель ПЦУ митрополит Епіфаній провів плідну зустріч, розглянувши чималу низку питань співпраці, із делегацією військових капеланів ЗС США в Європі на чолі з капеланом 7-ї армії США Тімоті Маллардом [12–14]. Значною мірою завдяки зусиллям Президента України Петра Порошенка, у Збройних Силах і Національній гвардії України розбудували службу військових капеланів, покликану не лише надавати духовну опіку воїнам, а й забезпечувати високий морально-бойовий дух, психологічні стійкість і рівновагу українських військ для ефективного виконання бойових завдань під час війни проти російського агресора.

Ще один важливий складник діяльності служби – проведення посттравматичної та реабілітаційної роботи з військовими, які зазнали бойових психологічних травм. Саме досвід армії США й армій інших країн-членів НАТО стане в пригоді українським воїнам і капеланам для мінімізації втрат унаслідок бойових психологічних травм. Не менш важлива також ефективна посттравматична соціально-реабілітаційна робота та

соціально-психологічна підтримка, спрямована на повернення українських громадян до повноцінного мирного життя після демобілізації із зони бойових дій.

Висновки

1. Росія й далі активно використовує релігійний чинник у гібридній війні проти України. Водночас провідну роль відведено так званій Українській православної церкві, яка, попри найменування «*українська*», насправді залишається безпосередньою структурною частиною московського патріархату, про що свідчать статутні та інші нормативні документи як РПЦ, так і УПЦ (МП).

2. УПЦ (МП) – не тільки інструмент експансії «руського міра» в українському гуманітарному просторі, а й детонатор напруги в суспільстві, генератор сепаратистських настроїв, міжконфесійної ворожнечі, засіб дискредитації української влади й держави загалом.

3. Зміцнення духовно-культурного фундаменту української нації та нейтралізація імперського релігійно-ідеологічного впливу церковно-політичного істеблішменту РПЦ – один із пріоритетних напрямів державної безпекової політики.

4. Зважаючи на масштабність цих завдань, слід акцентувати увагу на тому, що інститут українського військового капеланства на нинішньому етапі потребує законодавчої підтримки, щоби перетворитися на інституалізовану структуру, яка сприятиме зміцненню бойового духу та вдосконаленню морально-психологічної підготовки українських воїнів.

5. Наступний крок – це необхідність пристосувати нормативну базу функціонування інституту військового капеланства до вимог Конституції України та національного законодавства. У цьому контексті активізація співпраці з арміями країн-членів НАТО вкрай необхідна для зміцнення національної безпеки та підвищення міжнародного іміджу Української держави.

Рекомендації

З огляду на зазначений вище аналіз ситуації та зроблені висновки, для нейтралізації деструктивного впливу Російської православної церкви на консолідування українського суспільства доцільними є такі заходи:

1. Верховній Раді України:

– запровадити в Україні конвенційну (договірну) систему державно-церковних відносин, що прямо сприятиме встановленню конструктивних засад співпраці між суб'єктами суспільного простору. Відповідна угода держави з РПЦ в Україні відрегулює її статус, права й обов'язки згідно з Конституцією та законами України.

2. Кабінетові Міністрів України:

– розробити правовий механізм запобігання переходу до власності іноземних держав українських національних святинь, визначних пам'яток архітектури, духовно-літературних і мистецьких раритетів тощо;

– створити міжвідомчу робочу групу для вироблення консолідованого законопроекту щодо служби військових капеланів у ЗС та інших військових формуваннях України.

3. Міністерству закордонних справ України:

– доручити головам українських дипломатичних місій, передусім у країнах, де є автокефальні православні церкви, провести інформаційно-просвітницькі заходи щодо процесу надання Томосу про автокефалію Православній церкві України;

– дипломатичним представництвам регулярно поширювати правдиву інформацію про історію православ'я в Україні та його трагічні періоди під зверхністю РПЦ;

– проводити консультації з очільниками православних автокефальних церков щодо нівелювання впливу Московського патріархату на релігійне життя в Україні та можливу підтримку щодо утвердження й визнання за Православною церквою України правосуб'єктності в міжнародних релігійних відносинах;

– розвивати активну співпрацю в усьому спектрі державно-церковних і суспільно-релігійних відносин зі світовими релігійними центрами – Вселенською Патріархією та Ватиканом.

4. Державному комітетові телебачення і радіомовлення України:

– ініціювати створення та демонстрацію під час святкування чергової річниці хрещення Руси-України документального фільму «Дорога України до Томосу».

1. Заява Священного Синоду УПЦ щодо ситуації в українському і світовому Православ'ї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.church.ua/2019/04/03/zayava-svyashhennogo-sinodu-upc-shhodo-situaciji-v-ukrajinskomu-i-svitovomu-pravoslavji/#more-273416>
2. Выступление Министра иностранных дел России И.С. Иванова на VIII Всемирном Русском Народном Соборе, Сергиев Посад, 3 февраля 2004 года (отдельный оттиск) // Сообщения Министерства иностранных дел Российской Федерации. – 2004 г. – 4 февраля. – С. 6.
3. У Російській православній церкві побачили «миротворчість» у вторгненні Росії в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55531/
4. Намісник Києво-Печерської Лаври заявив, що Крим ніколи не був українським [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/kyiv/news/namisnik-kijev-pecherskoji-lavri-zayaviv-shcho-krim-nikoli-ne-buv-ukrajinskim-464688.html>
5. Духовний лідер русинів закликає Росію активно освоювати Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/56703/
6. Україна заважає патріарху Кирилу підготуватися до Всеправославного собору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/59901/
7. Митрополит УПЦ (МП) покаржився Раді Європи на «порушення прав віруючих та релігійних громад УПЦ (МП) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/59069/

8. Руководитель комитета по делам религий и духовности ЛНР Андрей Лицоев: С нами Бог, если мы с Ним! [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://miaistok.sl/rukovoditel-komiteta-po-delam-religij-i-duhovnosti-lnr-andrej-litsoev-s-nami-bog-esli-my-s-nim/>
9. Олександр Савченко. Україна і Польща: історія і політика для спільного успіху [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylyu.net/analytics/history/ukrayina-i-polshha-istoriya-i-politika-dlya-spilnogo-uspihu.html>
10. Послание Президента Федеральному Собранию РФ. 4 декабря 2014 года [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>
11. Справа про перейменування Київської Митрополії УПЦ: суд вжив заходи забезпечення позову [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oask.gov.ua/node/3829>
12. Православна Церква України духовно підтримує Українську армію у боротьбі з агресором, – Митрополит Епіфаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/pravoslavna-tserkva-ukrayiny-duhovno-pidtrymuye-ukrayinsku-armiyu-u-borotbi-z-agresorom-mytropolyt-epifaniy/>
13. Предстоятель ПЦУ капелану 7-ої армії США: наша Церква завжди підтримуватиме захисників Батьківщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/faith_and_weapon/75461
14. Глава УГКЦ зустрівся з військовими капеланами військ США у Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ugcc.ua/news/glava_ugkts_zustr%D1%96vsya_z_v%D1%96yskovimi_kapelanami_v%D1%96ysk_ssha_u_yevrop%D1%96_86028.html

Serhii ZDIORUK,

*Leading Researcher of the Department of Humanitarian Policy
of the National Institute for Strategic Studies,
Ph.D. in Philosophy, Associate Professor,
Merited Figure of Science and Technology of Ukraine*

THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH AS THE MECHANISM OF DEGRADATION OF NATIONAL UNITY IN UKRAINE

Abstract. The article deals with the influence of the Russian Orthodox Church on the Ukrainian society and the problems that arise as a result. The author claims that the ROC and its branch, the Ukrainian Orthodox Church, pursue a purposeful and systematic policy of destruction of the autocephalous status of the Orthodox Church of Ukraine and the policy of national unity in Ukraine.

It is argued that on 3 April 2019, the Synod of the UOC of the Moscow Patriarchate reiterated that the ROC and the UOC (MP) will not concede to full and global recognition of the autocephalous status of the newly-established UOC. A wide range of tools is used for that purpose.

The author analyses the attitude of the UOC (MP) to the Russian military aggression. He claims that part of the priests of the UOC (MP) openly supported terrorists and systematically cooperated with the invaders in the territories beyond Ukraine's control. It is noted that the administration of the UOC (MP) adheres to the paradigm of the 'Russian world' and 'spiritual unity of fraternal Ukrainian and Russian peoples', therefore refusing to refer to the armed aggression in Donetsk, Luhansk and Crimea as the Russian aggression, occupation or hybrid war.

It is stated that the UOC (MP) together with the ROC has become a strong instigator of a stressful situation in Ukrainian society through creating 'multiple lines of confrontation'. They also regularly conduct information and manipulative campaigns aimed at discrediting Ukraine. In addition, they appeal to international organizations on the violation of human rights in order to realize their own interests.

The article elaborates upon the exploitation of religious issues by the Kremlin in the context of the attack on Ukrainian history. It is argued that Moscow considers part of the territory of Ukraine 'the spiritual source of the formation of the Russian nation and the Russian state'.

It is proposed to take a number of measures to neutralize the destructive influence of the Russian Orthodox Church on the consolidation of Ukrainian society.

Keywords: Russian Orthodox Church, national interests of Ukraine, Russian aggression, hybrid war, Moscow Patriarchate, international religious relations.